

Redaktionelt

Hans Blumenberg (1920-1996) beretter i en lille anekdote om en pointe, som Michel de Montaigne ønskede at gøre om den antikke konge Pyrrhus (fra hvem vi kender den tvivlsomme glæde ved en Pyrrhussejr). Pyrrhus kastede sig som en anden Hannibal ud i et gevaldigt erobringstog. Først erobrede han Italien, dernæst Gallien og Spanien, for til slut at gøre sig sine erobringer i Afrika. Inden den antikke konge tog fat på forehavendet fortalte han dog sin rådgiver, Kyneas, om sine planer. Efter at være blevet indviet i de omfattende ekspeditioner, spurgte rådgiveren, hvad kongen ville tage sig til, når der på et tidspunkt ikke var mere tilbage at erobre? Kongen svarede, at han ville falde til ro og nyde livet. Til dette havde Kyneas en indvending: hvorfor gjorde kongen ikke med det samme, hvad han ville? Han kunne jo uden hindringer slå sig til ro, uden at det behøvede involvere så store og voldsomme ambitioner? Ikke uventet bifaldt Montaigne visdommen i disse ord.

Blumenberg er dog mere i tvivl. På overfladen udgør Montaigne og Kyneas' pointe jo rationalitetens nøgterne blik på sagen. Hvorfor denne lange omvej for at falde til ro? Verdens erobring forekommer at være et overdrevent indfald, et projekt der kun vanskeligt lader sig realisere – og så for en så let tilgængelig gevinst. Kong Pyrrhus behøver vel ikke engang hæve skatterne for at kunne falde til ro, som det spottende hedder.

Montaignes holdning er givetvis udtryk for en indsigt, men er det en indsigt i det menneskelige hjerte? Måske er menneskets uro ikke at foragte? Måske er det kun, fordi vi hver især slår ind på vore omveje, at vi fortsat formår at eksistere. Over for en rolig tilstand, der næppe er sandsynlig, erklærer Blumenberg sin sympati med det urolige menneske, der føler sig kaldet til at begive sig ud på en omvej for at forstå sin placering i denne verden: ”Kun fordi vi slår ind på omveje, formår vi at eksistere. Hvis alle gik den korteste vej, ville kun én af os nå frem.”

Med dette diktum fra værket *Die Sorge geht über den Fluß* (1987), sætter Blumenberg menneskets omveje i centrum for sin filosofi. Det er denne rige og mangefacetterede tænkning, som SLAGMARK ønsker at introducere for et dansk publikum. Det er ganske småt, hvad der er skrevet om Hans Blumenberg på dansk, og hidtil er kun en enkelt (men ganske interessant) tekst blevet oversat i et tidligere nummer af SLAGMARK (nr. 24). Indeværende nummer er således et forsøg på at kompensere for en mangel i den danske offentlighed: Manglen på Blumenberg.

Blumenbergs samlede værk lader sig forstå som en lang undersøgelse af de adskillige omveje, den menneskelige kultur har begivet sig ud på i forsøget på at forstå sig selv. Mennesket opfinder, beskriver og værdisætter sin omverden, for derigennem at finde sig til rette med selv samme verden. At følge Blumenberg i disse undersøgelser er ikke altid en let sag. Blumenberg var belæst som få, og så det ikke som nogen selvstændig pointe at gøre det svært forståeligt mere spiseligt.

Udbyttet af blumenberglæsningen er til gengæld uforlignelig. Forbindelser, man ikke anede eksisterede gøres tydelige, problemer af almen karakter behandles på tværs af felter og faglige opdelinger, og det foregår hele tiden med en udpræget historisk sensibilitet. Alle intellektuelle problemer har deres historie, og det er igennem denne historie, at de vinder betydning for os. Blumenbergs anstrengelse bestod i en fremkalden af de mange veje, ad hvilken tanken har bevæget sig igennem den vesterlandske historie. Hans filosofiske greb – metaforologi, historisk fænomenologi og receptionsbevidsthed – kommer derfor først til deres fulde ret, når de betragtes *in actu*, i gang med at grave betydningsdannelser frem; om det så er gnosticisme, sekularisering, myte, teknik, retorik, eller astronomi, for blot at nævne få af de mange betydelige idéformationer, der behandles hos Blumenberg.

Blumenberg hører ingen steder hjemme i den tyske filosofiske tradition – og kunne på den anden side næppe eksistere i andre traditioner. Han lader sig ikke entydigt indplacere i nogen af det 20. århundredes store tyske bevægelser, det være sig fænomenologi, positivisme, eksistentialisme, hermeneutik, kritisk teori eller hvad det måtte være. Heller ikke den filosofiske antropologi, som han dog stod i et *tættere* forhold til, udtømmer, hvad Hans Blumenberg går ud på. Ønsker man et indblik i Blumenbergs unikke filosofi om mennesket og dets forhold til verden, må man følge Blumenberg på hans mange omveje i den vesterlandske idéhistorie. SLAGMARK har med dette nummer forsøgt at lægge enkelte spor ud i en dansk sammenhæng. Tilbage er blot at drage af sted.

Til de, der ønsker selv at få syn for sagen, bringer SLAGMARK Hans Blumenbergs ”En antropologisk tilnærmelse til retorikkens aktualitet” fra 1971. Der er tale om en tekst, der bringer os vidt omkring i det blumenbergske univers. Undervejs forholder Blumenberg sig således til centrale begreber som retorik, antropologi, selvopretholdelse, institutioner, metaforer og ombesættning, samtidig med at en række tænkere, (Montaigne, Descartes, Hobbes, Kant, Cassirer og Gehlen) der er af betydning for Blumenberg, trækkes frem. Teksten, der længe overvintrede i et ukendt italiensk tidsskrift, kan ses som en opsummering af en række temaer, der alle får en mere udførlig behandling i andre tekster.

Blumenbergs centrale ærinde i artiklen er at vise, hvorledes mennesket skylder sine retoriske, og dermed i bund og grund sine sproglige evner, en bestemt antropologisk situation. Som et armodsvidne er retorikken med til at udtrykke det unikke ved mennesket. Sproget optræder i retorikken ikke blot som et ydre træk ved mennesket, men udtrykker sig som en *funktion* af et bestemt menneskeligt problem. Blumenberg benytter sig her af Arnold Gehlens bestemmelse af mennesket som et *mangelvæsen*, der ikke fra naturens side er sikret nogen plads i denne verden. Biologisk udtrykt er mennesket et væsen, som er faldet ud af naturens orden, for hvem handling må tage over på grund af manglende automatismer, eller fordi visse automatismer er blevet uduelige. Det er altså *retorisk handling*, der kompenserer for ubestemtheden ved det dyr, der hedder menneske. De kulturelle former – myte, metafor og begreb – skal på denne antropologiske baggrund ses som produkter af et orienteringsbehov, vi har i forhold til vore omgivelser. Retorik er generelt set et forsøg på at skabe de betingelser, som skal overtage hvad der for var en ’substantiel’ base for reguleringen af forholdet til omverdenen og derigennem at muliggøre handling. Sproget er altså mere at forstå som et værktøj til produktion af forståelse og overensstemmelse, end som et middel til at kommunikere information og sandheder. Modstillingen af retorik og sandhed er derfor overfladisk, idet retorisk effekt ikke er et alternativ til en sandhed, man *kunne* have. Retorikken er et alternativ til den sandhed, der alligevel ikke lader sig finde – og som sådan den eneste menneskelige mulighed. Retorikken betegner for Blumenberg en relation til virkeligheden, som man kunne kalde indirekte, forsinket, selektiv, eller - metaforisk. Metaforen udtrykker nøjagtigt den distance, som retorikken yder. I metaforen foretager vi en omvej, og det er den samme institutionaliserede omvej, Blumenberg genfinder i retorikken.

Som en introduktion til Blumenbergs arbejder bringer vi filosofen Odo Marquards kongeniale intellektuelle portræt af Hans Blumenberg, med titlen ”Aflastning fra det absolutte”. Ud fra forestillingen om en grundtanke i forfatterskabet, formuleret via det overgribende begrebspar om en virkelighedens *absolutisme* og menneskets mangfoldige *aflastninger*, skanderer Marquard en ræk-

ke af Blumenbergs store 'problemkrimier' for at pege på, hvorledes en række forskellige kulturelle omveje alle er med til at aflaste mennesket. Mennesket er i bund og grund at forstå som et udsat væsen, der gennem billeder, begreber og historier formår at gøre en ugæstfri verden beboelig.

Ved Blumenbergs død i 1996 fandtes der en mængde upublicerede skrifter. Disse er gennem de sidste ti år udkommet under Professor Manfred Sommers redaktion. SLAGMARK har i den forbindelse besøgt Manfred Sommer til en samtale om Blumenbergs filosofi og dennes placering i det 20. århundrede. Det er blevet til en samtale om en række af de bærende tematikker hos Blumenberg, som Sommer formår at fremstille på en klar og tydelig måde. Ved bl.a. at forbinde Blumenbergs problemstillinger med receptionsteori, fænomenologi, modernitetsteori og begrebshistorie formår Sommer at understrege det tværfaglige engagement, som Blumenbergs filosofi åbner op for.

Herefter tager vi fat på tre 'lokale' bidrag, der hver især tager fat på et af Blumenbergs store interesseområder: fænomenologi, modernitetsstudier og metaforologi.

Som den første behandler Ph.d.-studerende Kasper Lysemose de helt tidlige ansatser til en selvstændig filosofisk position, som den stadigt unge Blumenberg forsøgte at formulere den over for Husserl og Heidegger. Lysemose demonstrerer, hvorledes fænomenologien på mange måder er det centrale udgangspunkt for Blumenberg, men også hvorledes den fremtidige Blumenberg må søge efter en fænomenologi, der kan begribe menneskets utallige forsøg på distanceringer. Vejen er således åbnet for den *fænomenologiske antropologi*, der til stadighed lå Blumenberg på sinde.

Dernæst følger "Metaforiseret kosmologi: eller hvordan Kopernikus stillede et metaforisk potentiale til rådighed for det moderne menneskes selvforståelse" af Ph.d.-studerende Ulrik Houliind Rasmussen. Rasmussen tager et andet af Blumenbergs store indsatsområder under behandling, nemlig de mange teknologi-, modernitets- og videnskabshistoriske studier, der i 1975 lod sig samle i værket *Die Genesis der kopernikanischen Welt*. Rasmussen viser med Blumenberg, hvorledes vi receptionshistorisk lige så meget har tolket Kopernikus og den videnskabelige revolutions som et *billede* på menneskets eksistentielle stilling i verden, som en *model* for verden selv. Rasmussens bidrag er således også en tematisering af Blumenbergs *receptionsteori*, der benytter sig af en række af de overvejelser, man finder i metaforologien.

Netop metaforologien er i fokus for Ph.d.-studerende Frank Beck Lassens artikel "Hvad var det vi ville vide?: Hans Blumenbergs metaforologi som læsestrategi". Lassen tager udgangspunkt i Blumenbergs overvejelser over metaforens rolle i menneskelivet, sådan som de er formulerede i en række mere eller mindre grammatisk skrifter. Lassen argumenterer for, at metaforen

kan betragtes som et vidnesbyrd om menneskers historisk *foranderlige* orienteringer, og som vidnesbyrd om et grundlæggende og *uforanderligt* behov for at orientere sig i verden.

Som afslutning på temaet bringer vi nok en tekst af Hans Blumenberg. Ved siden af artikler og bøger skrev Blumenberg en række mindre tekster, der havde anekdotens, fortællingens og aforismens karakter. ”En MacGuffin” er et eksempel på denne ’genre’, men er også et eksempel på det tiltagende distancerede forhold, Blumenberg fik til Heideggers filosofi. Blumenberg problematiserer og anerkender Heideggers bestræbelser på én og samme tid, idet han reducerer Heideggers begreb om væren ved at tilkende det en bestemt *funktion*. Der er dog ikke tale om en hvilken som helst funktion. Bag alle menneskets mange kulturelle omveje for at opnå en passende beskrivelse af sig selv og verden, ligger en nærmest basal antropologisk nysgerrighed, der bl.a. finder sit udtryk i en umådeholden spørgen. Dette træk har resulteret i mange teoretiske overbud, men er også det, som udmærker os som mennesker.

Endelig rummer SLAGMARKS faste intermezzo denne gang to artikler uden for tema. I ”Illusionens oprindelse - oprindelsens illusion” af Mag. Art Bo Jørgensen, sættes der fokus på den oprindelighedsproblematik, der er et helt centralt omdrejningspunkt i Jacques Derridas tænkning. Jørgensen peger således på en gennemgribende lighed i Nietzsche og Derridas differancetænkning: opgøret med ethvert metafysisk nærvær. Gennem læsninger af de to filosoffer tydeliggøres deres tilgange til oprindelsen som et illusorisk fænomen. Derrida kan i en ’betydningsspillen’ med Nietzsche fremskrive, hvordan Nietzsches stil er undergravende for metafysikken.

Slutteligt leverer Ph.D. Andreas Beck Holm i artiklen ”Perversionens palæontologi: apropos Barbara Cassin”, den første danske introduktion til Barbara Cassin, der med sin baggrund i filologi og filosofi arbejder på en ’udgravning’ af sofistikken fra en filosofisk omklamring. Dette søges gjort gennem en ’sofistisk filosofihistorie’, der skal genindsætte ’sofisteri’ – sådan som det anklagende har lydt igennem filosofihistorien – som primær i forhold til den filosofi, der så ivrigt har stræbt sofistikken og dennes retorik efter livet. Med denne omskrivning drejes fokus bort fra sproget og dets *beskrivende* egenskaber hen imod sprogets *forandrende* egenskaber. Holm viser, hvorledes Cassin etablerer en privilegeret forbindelse mellem sofistikk og politik, for derigennem at bryde ontologiens filosofihistoriske monopol.

Dermed er ikke alt beskrevet og forklaret, og som altid følger der en række anmeldelser af aktuell litteratur, der forhåbentligt kan inspirere til videre opdagelser på intellektuelle oceaner. SLAGMARK ønsker god vind på turen.